

Reconstituirea se face cronologic, mergând până la scriitorul și jurnalistul Demostene Botez, care „visa la zborul cu avionul de la București la Karlsbad”. În capitolul I se acordă spațiu istoriei stațiunii, de la legende la atestarea documentară din secolele XIII–XIV, cu precizarea că apele vindecătoare erau cunoscute și folosite, probabil, din preistorie. În capitolul al II-lea, sunt consemnați medicii români ajunși pe meleagurile Boemiei. Medicul M. Căhănescu face o listă de 160 de medici prezenți în stațiune, dintre care 4 români. Despre vizitatorii români ai curelor binefăcătoare se poate afla din capitolul al III-lea. Istoricul Petre V. Haneș extrage din arhivele orașului lista vizitatorilor. Printre cei mai cunoscuți sunt I.C. Brătianu și familia, A.D. Xenopol, Alexandru Vaida-Voevod, George Coșbuc, I.L. Caragiale, Constantin Argetoianu, Ioan Lupaș, Octavian Goga, frații Lapedatu, Demostene Botez. Următorul capitol, *Capitala de vară a Europei*, îi prilejuiește autorului o incursiune în preocupările de politică internațională a personalităților aflate la băi. Printre acestea, multe capete încoronate: regele August al II-lea al Poloniei, țarul Petru cel Mare, Wilhelm I al Prusiei, împăratul Francisc Iosif al Austriei, Regina Maria a României. Despre „politica românească la Karlsbad” se face referire în capitolul al V-lea. Ziarele bucureștene își trimiteau corespondenții de presă în celebra stațiune; diversele întâlniri fiind, cumva, mai la adăpost de privirile scrutătoare ale publicului. Mondenitățile se desfășurau sub semnul concertelor de muzică clasică sau de jazz și charleston și al dîneurilor de gală, așa cum sunt ele prezentate în capitolul al VI-lea din volum. Autorul dedică un segment din carte considerațiilor de ordin economic asupra acestor vilegiaturi de plăcere și balneare. Dezvoltarea stațiunii înregistrează o nouă etapă prin îmbutelierea apelor minerale, care ajung și în magazinele din România. Prețurile vor crește, însă, după 1918, limitând astfel numărul celor care își puteau permite o cură. Distanța mare și posibilitățile de transport sunt analizate în era dinaintea dezvoltării „drumului de fier” și după. Pentru călătorii români din Transilvania sau Bucovina era mai ușor de ajuns în stațiunea boemiană. Demostene Botez descrie cu talent lunga călătorie de la București la Karlsbad.

După o documentare admirabilă, cercetătorul Radu Mârza reușește să reconstruiască felia de viață românească din cunoscuta stațiune balneară. Mai mult decât atât, radiografiază cu mare atenție toate segmentele dezvoltării acesteia, istorică, economică ori culturală. Cartea sa dovedește, încă o dată, dacă era cazul, că românii sunt foarte integrați și conectați cu Europa, mai cu seamă prin intermediul călătoriilor pe care le întreprind și din care aduc informații necesare sincronizării cu mai îndepărtatul Apus.

Nicoleta Borcea
Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”,
Academia Română, Filiala Iași, România
(nikolet14@gmail.com)

PATRICK JOYCE, *Remembering Peasants. A Personal History of a Vanished World*, Milton Keynes, Allen Lane, Penguin Random House, 2024, 384 p.

În ciuda evidențelor demografice și a locului foarte important pe care-l ocupă lumea rurală pe Glob, studiile despre țărani (engl. *Peasant studies*) au devenit foarte târziu un domeniu autohton de studiu științific. Abia când începe diminuarea simțitoare a ponderii ocupate de această categorie socială în economia și demografia mondială, și anume în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, analize interdisciplinare asupra ruralității profunde ajung să anime antropologia, economia socială sau istoria agrară. Cartea lui Patrick Joyce

se construiește astfel ca o interfață personală, explicit subiectivă, a acestor decenii de exegeze care, într-un ritm susținut, au transformat țaranul într-un artefact multidisciplinar suficient de bine conturat. Acest interes științific pentru tema civilizației micilor agricultori se intersectează, în mod paradoxal, tocmai cu dispariția obiectului de studiu. Un sentiment de urgență animă astfel studiile școlilor conduse de Eric Wolf, Theodor Shanin sau John Berger.

În ceea ce privește motivația lui Patrick Joyce, atașamentul său față de captarea esenței aproape dispărute a unei lumi evanescente este direct legat de istoria personală a familiei din care provine – țărani irlandezi coborâți din insulă în Londra industrializată a anilor 1930. Cartea devine astfel un omagiu încărcat de nostalgie față de propriile origini, dar, dincolo de acest imperativ subiectiv, istoricul britanic reușește să configureze o istorie accesibilă și sintetică a modurilor în care țaranul vechii Europe a contribuit decisiv la modelarea lumii de astăzi. Deși avem a face cu un asumat omagiu al trecutului, melancolia adânc înrădăcinată în discursul de față este oarecum exagerată, fiindcă Joyce insistă în mod aproape supărător pe dispariție, trecut, ireversibilitatea realităților sociale prezentate, lăsându-l de multe ori pe cititor să pună sub semnul îndoielii capacitatea autorului de a rămâne totuși un analist credibil al fenomenului studiat, în ciuda tonului eseistic asumat.

Deși suspendată într-un trecut etern în construcția lui Joyce, în realitate, această Europă țărănească nu e chiar atât de îndepărtată de noi. Cel puțin nu de spațiul central, estic și sudic al continentului, regiuni în care ponderea clasei țărănești a fost una substanțială până în pragul celui de-Al Doilea Război Mondial. O spune și Joyce, dar alegerile sale cartografice nu fac dreptate celui mai substanțial și reprezentativ spațiu al țaranului târziu rămas în ale sale rânduiești, și anume estul Europei. Trei sunt, din punct de vedere geografic, etnic, lumile țărănești europene asupra cărora autorul se concentrează pentru a-și extrage exemplele și personajele, și anume sudul Italiei, Irlanda, sudul Poloniei. Alte țări exponențiale pentru lungă durată a lumilor țărănești sunt, desigur, remarcate în discursul și exemplele pe care se sprijină panorama nostalgică a lui Joyce.

Din punctul de vedere al specificului scriiturii, autorul irlandez mizează pe o zonă intermediară între eseistică și istorie socială, cu necenzurate inserții autobiografice. Istoria socială pe care o practică este însă una axată mai puțin pe documentul clasic al istoricilor și mai mult pe cel vizual (de la fotografii desprinse din arhive etnografice la picturi celebre de țărani-„personaje”, în special aparținând unor curente artistice de secol XX) și literar (romane, nuvele care au în centru sau în galeria de personaje figuri memorabile de țărani). La aceste surse se adaugă poveștile propriei familii de țărani irlandezi și apoi călătoriile și întâlnirile sale recente cu exponenți ai civilizației pe care o studiază.

Cartea este construită din trei mari secțiuni. Prima este un consistent capitol introductiv, în care Joyce explică rațiunea rememorării acestei lumi ca pe o datorie a noastră, a tuturor. Suntem cu toții, crede istoricul cu origini irlandeze, mai de aproape sau din depărtare, urmași ai unui neam de țărani, întrucât istoria umanității, de peste câteva mii de ani, s-a suprapus cu cea a lucrătorilor pământului. A păstra în memoria colectivă, literară, științifică această probă a originilor echivalează cu a recunoaște că trecutul țărănesc continuă prin noi. Orice rememorare sau salvare de la uitarea integrală este o acțiune de natură să recunoască contribuția trecutului neuitat la prezent. Țăranii, crede cu tărie Joyce, nu pot fi uitați, fiindcă nu se poate nega impactul lor la construcția prezentului, a lumii contemporane. De asemenea, acest puternic îndemn la neuitare este cu atât mai strident cu cât o mare parte a literaturii care a tratat imaginea țaranului a făcut-o dintr-o abordare indirectă, mediată de viziuni străine realității brute a subiectului, fără să țină cont de referințele sau de vocile celor studiați. Joyce face de multe ori pe parcursul cărții o critică directă a reprezentării țaranilor în studii și analize, autorii acestora de cele mai multe ori

situându-se pe poziții de superioritate și privindu-i pe oamenii pământului din unghiuri de refracție mărginite de propriile teorii omogenizatoare. Este, de altfel, un defect de multe ori marcat în critica de specialitate și nu o noutate adusă de Joyce. Fie că vorbim despre un elogiu exagerat al țăranului, fie de plasarea lui într-o stare de inferioritate absolută, țăranul a fost de puține ori tratat echilibrat, chemat să se exprime, adus în toată complexitatea lui, și nu doar ca obiect unidimensional de studiu al economiei agrare, al studiilor de dezvoltare rurală ori, mai ales, al etnografiei.

A doua secțiune a volumului este dedicată prezentării celor mai importante laturi ale vieții țăranului. De la cultura materială (casa, natura) la cea spirituală (credețe, rituri familiale, cosmologia, creștinismul), Joyce marchează prin mici povești și personaje un specific al viziunii despre lume. Tot aici se integrează un capitol cu mai mult substrat istoric, despre revolte, suferință, ridicarea țăranilor împotriva diverselor forme de opresiune. Alegerile lui Joyce din pletora de mari evenimente istorice marcate de rolul principal pe care l-au avut țăranii sunt inspirate și evocatoare și aduc dovezi concrete asupra unor fenomene social-istorice similare, indiferent că s-au întâmplat într-un colț sau în altul al vechii Europe.

Partea finală reprezintă revenirea în prezent, acel prezent al autorului care, la mărturisita vârstă de 78 de ani, își acceptă oarecum resemnat statutul de martor al trecutului, inclusiv de martor al trecutului țăranesc.

Această secțiune este una prețioasă pentru tratarea conceptelor de memorie colectivă, memorie generațională, identitate colectivă – concepte operaționale într-o antropologie funcțională a țăranului contemporan. Cum își reamintesc țăranii propriul trecut, admitându-și identitatea istorică și colectivă în care au fost plasați? Cine sunt „ultimii” țărani ai Europei? Mai există adevărați țărani sau doar țărani de muzeu? Interesantă este aici mențiunea despre documentarele cu privire la țăranii români, ca „ultimi”, realizate de filmograful britanic Angus Macqueen, în 2003. De altfel, Joyce însuși remarcă rezistența în spațiul românesc a subiectului și, pe bună dreptate, transformarea lentă a clasei micii agriculturi de subzistență din România în idealul-fantoză al fermelor la care aspiră politicile agrare europene. O altă metodă a „reamintirii” și a trăirii lente a finalului este muzealizarea țăranului. Autorul vorbește despre muzeu ca unul dintre cele mai importante mijloace de a păstra încă în memoria prezentului trecutul țăranesc. Oferă exemplul Muzeului Țăranului Român, însă referința este una superficială – singurul muzeu care are în centru, pe frontispiciu, țăranul.

Tot aici, spre final, aflăm și rațiunea dominantă a acestei elegii pe care Joyce o închină originilor sale. Ea stă dincolo de propria nostalgie familiară, și anume în îngrijorarea că lumea de astăzi pierde, odată cu dispariția acestei clase socio-economice, una dintre învățămintele esențiale păstrate, transmise, operaționalizate de civilizația țărănească, și anume legătura echilibrată, înțeleaptă cu natura. Desprinderea omului contemporan de această normă de comportament poate avea consecințe dureroase – o remarcă mai degrabă din domeniul climatologiei și ecologiei decât al istoriei sociale, dar care salvează eseu nostalgic al lui Joyce de impresia de pasivitate și îi conferă un rol acțional.

Cartea lui Patrick Joyce este importantă pentru ridicarea unor semne de întrebare și pentru îndemnul la o reflecție asupra modului în care istoria recentă a fost cu adevărat învățată. Este o carte în care istoricii, etnologii, antropologii, sociologii, economiștii agrari, politologii pot găsi nu neapărat noi judecăți și referințe, ci o viziune de ansamblu asupra unui subiect încă prezent printre noi, la propriu și la figurat.

Ioana Baskerville

Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”,
Academia Română, Filiala Iași, România
(repciuc_i_o@yahoo.com)